

دانشگاه پیام نور مشهد

فرهنگ ترکیبیات اشعار
پروین اعتصامی

برای درس کارگاه فرهنگ نویسی

استاد راهنما: دکتر حسن بساک

پژوهشگر: خاطره قارن پور

مقطع کارشناسی زبان و ادبیات فارسی

سال تحصیلی ۱۴۰۲ - ۱۴۰۱ نیمسال دوم اردیبهشت ماه

اگر بخواهیم به نوشتن یک فرهنگ بپردازیم ، چه چیز بهتر از این که اشعار پرشور پروین را بررسی کنیم. چرا که پروین خود نمونه یک فرهنگ است ، یک فرهنگ غنی که از روح اصیل یک زن ایرانی بر می خیزد. رخشنده اعتصامی معروف به پروین اعتصامی در ۲۵ اسفند ۱۲۸۵ در تبریز چشم به جهان گشود و در مکتب پدر ادب دوست و فرهنگ پرورش یوسف اعتصام الملک آشتیانی بال و پر ادبی خود را گشود . پروین اعتصامی به زیبایی تمام ، با زبانی نمادین و به سبک شاعرانی چون حافظ به نقد شرایط اجتماعی زمان خود پرداخته است .

انتقادات اجتماعی و همچنین به کار بردن شخصیت ها و جان بخشی او به آنها بسیار زیرکانه و شاعرانه است . به طوری که خواننده در حین خواندن شعر کاملا همراه شخصیت هاست . این موضوع را می توان یکی از علت های این جذابیت لاینفک دانست که بسیار ملموس و محسوس است . این موضوع باعث میشود که خواننده یا شنونده با شعر ارتباط کامل بگیرد . حال من در این پژوهش میخواهم به اندازه دانسته های خودم به ترکیبات و اصطلاحات در شعر پروین بپردازم و آن را به شکل یک فرهنگ عرضه کنم .

امیدوارم بتوانم مطالب درستی در این فرهنگ بگنجانم .

توضیحات

واژه ترکیب در لغت نامه دهخدا ، چیزی اندر چیزی اندر جای نشانیدن معنی شده است .
اما در اصطلاح عبارت از اسم یا مصدری است که با کلمه ای پیش یا پس از خود مرکب شود و معنی جدیدی ایجاد کند به جز معنی یکایک دو یا چند کلمه ترکیب .
معمولا کلمات از دو کلمه یا بیشتر تشکیل میشود .
ترکیبات در ادبیات فارسی دو نوع است .
*ترکیب وصفی : (اسم + صفت)
*ترکیب اضافی : (اسم + اسم) یا (اسم + ضمیر منفصل ، من ، تو ، او ، و ....)
برای تشخیص ترکیب وصفی و اضافی راه هایی وجود دارد .
۱- به آخر ترکیب - تر یا ترین - اضافه کنیم . اگر معنی دهد وصفی و اگر معنی ندهد اضافی است .
مثال : گل زیبا ==> گل زیبا تر ترکیب وصفی
دست پدر ==> دست پدر تر ترکیب اضافی
۲- به اول ترکیب - این- به وسط ترکیب (،) و به آخر ترکیب - است - اضافه میکنیم .
اگر معنی داد وصفی ، در غیر این صورت ترکیب اضافی است .
مثال : بستنی شیرین
این بستنی ، شیرین است . ترکیب وصفی
۳- وسط ترکیب - خیلی یا بسیار - اضافه میکنیم .

انواع ترکیب اضافی

اضافه ملکی : مضاف الیه مالک مضاف است . مثل : ماشین علی
اضافه تخصیصی : مضاف جزئی از کل مضاف الیه است .
و مضاف الیه در مضاف دخل و تصرف نمیکند .
مثل : چشم احمد
اضافه توضیحی : یعنی توضیحی به مفهوم مضاف الیه اضافه میکند . مثل : کتاب مثنوی
مضاف اسم عام ، مضاف الیه اسم خاص
اضافه استعاری : مضاف در معنای حقیقی خود به کار نمی رود و معمولا کار اصلی را مضاف الیه انجام میدهد .
مثل : دست روزگار
اضافه تشبیهی : بین مضاف و مضاف الیه تشبیه وجود دارد . شباهت و ماندنی وجود دارد . مثل : قد سرو ، سرو قد
اضافه اقترانی : در اینجا بین مضاف و مضاف الیه مقارنت و همراهی وجود دارد . مثل : دست ادب
یعنی دستی که همراه ادب و احترام است .
اضافه بنوت : بین مضاف و مضاف الیه رابطه خویشاوندی وجود دارد . مثل : مادر موسی
اضافه تعلقی : در اینجا یک رابطه مالکیت و وابستگی میان دو کلمه وجود دارد . مثل : آه مادر
اضافه غیر تعلقی : رابطه مالکیت و وابستگی میان دو کلمه وجود ندارد . مثل : کتاب فارسی
در اضافه تعلقی می توان مضاف الیه را جمع بست .
مثل : حیاط مدرسه حیاط مدارس
یا میتوان پس از آنکه مضاف و مضاف الیه را در اضافه تعلقی جابه جا کرد ، یک فعل دار به انتهای آن اضافه کرد ، که به واسطه آن یک جمله سه جزئی مفعول دار ساخته میشود .
مثل : مدرسه حیاط دارد
گاه در یک ترکیب وصفی و اضافی یکی از دو جز ترکیب می تواند از دو اسم به همراه - و - تشکیل شده باشد .
مثل : شعر و داستان مولانا

منبع: کتاب فرهنگ ترکیبات ادبی ، نشر شهر پدram ، سال ۱۳۴۵ ، تألیف حیدر شجاعی

